

Forisek Péter

Tudóssors 1945 után. Adalékok Alföldi András emigrációjához

A magyar ókortudomány egyik legnagyobb alakjának, Alföldi Andrásnak¹ az emigrációját, ennek okait és körülményeit már jól ismerjük Alföldy Gézának és Szilágyi János Györgynek a Budapesten tartott Alföldi emlékkonferencián elhangzott előadásaiból, melyek később tanulmány formájában is megjelentek.² Érdekes azonban ismét megvizsgálni ezt a témát különösen az újonnan előkerült levéltári források tükrében, melyek újabb adalékokat nyújtanak az okok pontosabb megértéséhez és feltárásához.

Ehhez a munkához részben a már ismert, illetve az utóbbi években előkerült, még feldolgozatlan iratanyag állt rendelkezésre. Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában és az ELTE Könyvtárának Levéltárában található jegyzőkönyvek és levelek mellett rendkívül jelentős forráscsoportot jelent a Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai Tanszékének tulajdonában lévő Alföldi-hagyaték, amelyet Gesztelyi Tamás az 1995-ben Debrecenben rendezett Alföldi konferencián mutatott be.³ Fontos adalékokat nyújtott Alföldi András 1947 előtti magánlevelezése is, mely az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában 2006-ban vált hozzáférhetővé.⁴ Ezek segítségével nemcsak az emigráció okainak és körülményei-

1 Alföldi András életművének feldolgozására a Gödöllő-Máriabesnyői Attraktor Kiadó kötött szerződést az örökösökkel. Az életmű feldolgozásához az OTKA nyújtott anyagi segítséget. OTKA T 048358 „Alföldi András és életműve”.

2 Alföldy Géza: Ein Ungar in der Emigration: Andreas Alföldi 1947–1981. In: *Konferenz zum Gedenken des hundertsten Geburtstages von Andreas Alföldi (1895–1981)* (Borhy László). DissPann III. 5. Budapest, 1999. 14–19. ill. Szilágyi János György: Alföldi András és a magyar ókortudomány. In: Uo. 45–51; ugyanez Szilágyi János György: *Szírénzene. Ókortudományi Tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 405–414. A magyar értelmiség emigrációtörténetéhez általában lásd Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Európa Kiadó, Budapest, 1989.

3 Gesztelyi Tamás: Alföldi-Reliquien an der Universität Debrecen. Orationes et studia a discipulis admiratoribusque Andreae Alföldi dicata atque lecta in colloquio habito ann. MCMXCVI exacto saeculo ab ortu professoris doctissimi nec non revolutis XV annis ab eiusdem morte. *Acta Classica Universitatis Debreceniensis* Tom. XXXIII. 1997. (Debrecen 1998); magyarul: Gesztelyi Tamás: Alföldi-relikviák a debreceni egyetemen. *Debreceni Szemle* 5, 1997/1, 114–116. A hagyaték rendelkezésemre bocsátásáért ezúttal is szeretném kifejezni neki hálás köszönetemet.

4 Ezekért Szita Gábornak, Karsay Orsolyának és Földesi Ferencnek szeretném kifejezni köszönetemet (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára)

nek alaposabb feltárására nyílik lehetőség, megvizsgálva azt a folyamatot, hogyan lett egy nagyra becsült, elhivatott, nemzetközileg is nagy tekintélyű ókortörténészből kitaszított emigráns, hanem arra is, hogy betekintést kapjunk az 1945 utáni tudományos életbe, illetve arra, hogy az új hatalom hogyan állította félre az ország legjobb tudósait.

Az 1944/45-ös tanévben, épp akkor, amikor a háború végigsöpört Magyarországon, Alföldi a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarának dékánhelyettese volt. Budapest ostroma a fővárosban érte, és 1944 novemberében Hajnal István dékán őt bízta meg a kar könyvtárainak, gyűjteményeinek és egyéb értékeinek őrzésével. Utasította, hogy Budapest esetleges kiürítése esetén is maradjon az egyetem területén, sőt lakjon bent az egyetem Múzeum körüti épületében és a javakat „a leggondosabban és legnagyobb önfeláldozással is ha kell, megőrizze”.⁵ Alföldi az ostrom alatt is mindvégig az épületben tartózkodott családjával. 1945. február 23-án Alföldi levélben tájékoztatta az ostromot Budán átélő Hajnal Istvánt az egyetem helyzetéről és a harcokról. Leírása jól mutatja a pillanatnyi állapotokat és azt a pusztítást, amelyet a harcok és a felszabadító-megszálló orosz katonák okoztak: „Karácsony előtt megbeszélésünk értelmében beköltöztem az egyetemre⁶ és mivel jobb nem akadt helyettem, dékánhelyettesi minőségben a mai napig megkíséreltem a Kar épületeinek, gyűjteményeinek és egyéb értékeinek védelmét, valamint azt, hogy a pokoli összevisszaságban valami fegyelmet és rendet teremtsék. Először a magyar katonaság fosztotta ki intézeteinket, több mint 40 légbomba és pár tucat belövés törte össze a főépület stb. épületek ajtajait, ablakait; néhány közvetlen találat pedig hatalmas rombolásokat okozott. Az egyetemi telepre behozott sok muníció és többszáz benzines hordó miatt kaptunk annyi orosz légítámadást, mint nem sok más Pesten és a C épület egyrésze kiégett. (...) A beszállásolt magyar katonaság féktelenül fosztogatott a környéken, majd minálunk, úgy hogy sok baj volt velük, majd (...) sikerült egyetemi telepünkről a további beszállásokat távortartani és drámai körülmények között átadni a főépületet az oroszoknak. Közben engem lakásomból ki-telepítettek az oroszok, és a holmimat teljesen szétdúlták és kifosztották. Így járt legtöbb kollégánk is, (...) élnek és nyomorognak, de még nincsen minden budairól értesülésünk.⁷ (...) sikerült a várostól lisztet és borsót szerezni, amelyet rész-

5 Eötvös Lóránd Tudományegyetem Levéltára [a továbbiakban ELTE Lt.] 8/b 1137/144–45.

6 Csak érdekességként említem meg, hogy erről az ELTE történetét bemutató könyvek, illetve az ELTE BTK honlapján található egyetemtörténet nem ír, csupán általánosságban említik, hogy néhány professzor a Bölcsészettudományi Kar főépületében élte végig az ostrom harcait.

7 Budapest ostromát több egyetemi oktató Budán elrejtőzve vészelte át. A pesti oldalon maradók közül Alföldi levelében megemlékezik néhányuk tragikus sorsáról. Köztük a hazai újkórral és bronzkórral foglalkozó Tompa Ferenc akadémikus ősrégésze, aki 1945. február 9-én „aknától halt meg”, az európai szintű modern elméleti fizikai oktatás és kutatás hazai megteremtőjéről, Ortvy Rudolf akadémikusról, aki 1945. január 2-án lett öngyilkos, illetve a főváros ostromának további tudós áldozatairól, Gombocz Endre botanikusról, Veress Pál matematikusról és Horváth Endre újkőrög filológusról.

ben a budaiak részére tároltunk, de az utóbbi napokban nagy izgalmak között elvitte tőlünk a lisztet egy orosz csoport, majd a maradékot egy másik, amelyet segítségül hívtunk. Most avval fogunk kísérletezni, hogy népkonyhát állítsunk fel. Legnagyobb vágyam azonban az, hogy Neked átadhassam hivatalodat, amelyet nem utolsó sorban Irántad való szeretetből vettem át arra az időre, amíg Budán vagy; nem gondoltam, hogy ily sokáig távol kell lenned. (...) Élelem itt egyelőre nincsen (...) Általában az volt a közintézményeknél a helyzet, hogy ahol nem volt bent az épületben valaki, aki intézkedjen, ott kő-kövön nem maradt és most is azt tartom a legfontosabbnak, hogy éjjel-nappal bent legyen a felelős vezető a hivatalában, az adódó problémák és kellemetlenségek elintézésére. Politikai szempontból is nagyon lényeges lenne, hogy a Kar értekezletet tarthasson, mert bármennyire nem is akarunk más állást kapni, vagy babérokat aratni, azt sem akarhatjuk, hogy mindenféle népség-katonaság a nyakunkba üljön. Próbálkozó ilyenkor mindig akad eléggé”.⁸

Bár Alföldi ekkor még nem sejthette, hogyan alakul a további sorsa, utóbbi mondatai már előrevetítették a nem sokkal későbbi eseményeket.

Március 3-án a visszatérő Hajnal rábízta a kar főépületének gondnokságát, a romeltakarítás és az újjáépítés vezetését.⁹ Alföldi hatalmas elszántsággal és munkabírással kezelte a ráhárult feladatokat. A mindennapi élet szempontjából elengedhetetlen ügyekben folyamatosan levelekkel, kérvényekkel ostromolta az egyetemi vezetést, a minisztériumokat, a katonai parancsnokságot (pl. az egyetem szénellátása és a villanyvilágítás beindítása). Noha ezekre vonatkozóan „semmi biztatást nem kapott” az illetékesektől, Hajnal dékán a kar 1945. április 17-i rendkívüli ülésén méltatta Alföldi érdemeit, és kiemelte, hogy „az ostrom idején, mint dékánhelyettes önfeláldozóan védte a bölcsészkar telep érdekeit”.¹⁰

Alföldi ebben az időszakban hatalmas szervezőmunkát végzett, ideje nagy részét az újjáépítési munkálatok szervezésével töltötte. A munkálatok mellett hamarosan beindult az egyetemi oktatás is, amely ismét többletmunkát rótt rá, hiszen az ókortörténet mellett az ősrégészet oktatását is rábízták.¹¹

A mostoha körülmények, a megfeszített munka emberfeletti erőfeszítést kívánt. Emellett azonban a tudományos tevékenységet sem hanyagolta el. 1944 második felében kezdte, és már az ostrom idején fejezte be Valentinianus császáról szóló könyvét, amelynek egy rövid változata már 1946-ben megjelent,

⁸ Alföldi András levele Hajnal Istvánnak. Budapest, 1945. február 23. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár [a továbbiakban MTAK Kézirattár] MS 5385/115.

⁹ ELTE Lt. 8/b 1309/1944–45.

¹⁰ Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Jegyzőkönyvei [a továbbiakban Pázmány Jegyzőkönyv] 1945. április 17. II. rendkívüli ülés. Emellett Alföldi intézkedett, hogy az aquincumi múzeum könyvanyaga bekerüljön az Érem- és Régiségtani Intézetbe. Pázmány Jegyzőkönyv... 1945. július 14. VI. rendes ülés; később: 1945. július 23. VIII. rendes ülés, 1945. december 13. IV. rendes ülés.

¹¹ ELTE Lt. 8/b 167/1945–46, 699/1945–46, 852/1945–46.

teljes egészében azonban már csak az emigrációban, 1952-ben angolul.¹² 1945 májusában már a Corona Archaeologica megszervezésének egyik vezetője volt.¹³ Az újonnan alapított Antiquitas Hungarica előszavában a tudomány újjászervezését, a háború utáni elesettségéből való kilábalást fogalmazta meg egyik programpontként: „...és amikor az ostrom istenítéletében az élet reményéről lemondva, hideg és vizes pincékben ücsörögve, bombarobbanásoktól meg-megrezzenve, igen sok időnk volt gondolkodni az új Mohács után következő magyar jövőn, az a sziklaszilárd meggyőződés forrott ki bennünk, hogy az oktan gyűlölködés helyett csakis Krisztus szellemében összefogva minden jószándékú kutatót, megfizetett együttes munka árán tudunk magunkhoz térni, s felemelkedni majd elesettségünkől.”¹⁴

Ezt a dinamikus újrakezdést azonban súlyos magánéleti problémák akasztották meg. Fia, ifjabb Alföldi András súlyos betegséget kapott a mostoha viszonyok miatt, amelyet Magyarországon nem tudtak megfelelő módon gyógyítani, ezért Alföldi külföldön akarta kezeltetni őt. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segítségével az ifjabb Alföldi ösztöndíjat kapott az 1946/47-es tanévre Nagy-Britanniába,¹⁵ ott azonban nem sikerült megfelelően kezelni a betegséget, ezért családja Svájcba kívánta átszállítani. A minisztérium 1947 őszén felajánlotta ifj. Alföldi András „szakképzett ápoló-kísérővel való, Svájcba történő átszállítását”, az idősebb Alföldi pedig elfogadta azt. Decemberben azonban – látványosan egy félreértés miatt – már az ösztöndíj és az egyéb egészségügyi támogatások felfüggesztéséről értesítették a családot.¹⁶

A minisztériumtól kapott támogatás azonban nem volt elegendő Alföldi fiának kezelésére, ezért külföldre ment, hogy előadás-körútjával a gyógyíttatás költségeit fedezze. Eközben 1946. június 1-jén a Bölcsészettudományi Kar dé-

12 *Az utolsó pannon császár*. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1946. ill. *A Conflict of Ideas in the Late Roman Empire. A Clash Between the Senate and Valentinian I.* (Trans. Harold Mattingly) Oxford at the Clarendon Press, 1952. Magyarul: *A római birodalom válaszüton. I. Valentinianus és a szenátus összeütközése*. (Ford. Patay-Horváth András) Attraktor Kiadó, Mária-besnyő-Gödöllő, 2006.

13 Szilágyi János György, i. m. 413–414.

14 Alföldi András: Az olvasóhoz. *Antiquitas Hungarica*, 1947/1. 9.

15 A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter [a továbbiakban VKM] 136.358/1947. X. sz. rendelete

16 Dr. Alföldi András egyet. tanár levele Sötér István VKM osztályvezetőnek. Uppsala, 1947. december 23. Debreceni Egyetem Klasszika-Filológia Tanszék, Alföldi-hagyaték [a továbbiakban DE KFT AH] 108/1947. ill. VKM 169.370/1947. X. sz. rendelet. Sötér szerint Alföldi a minisztérium pénzügyi támogatást tartalmazó ajánlatára „választ nem adott”, ezért az osztályvezető „sajnálattal” közölte: „ezt a felajánlott és igénybe nem vett segítségemet nem áll módomban a jövőre nézve is fenntartani”. Alföldi az Uppsalából írt válaszelevelében kijelentette: „Ez a megfogalmazás téves és helyre kell igazítanom. (...) Mihelyt megkaptam [ti. a támogatásról szóló rendeletet – F. P.], egyrészt azonnal megköszöntem a segítséget Főosztályvezető Úr hivatali elődjének (...) Miután részemről így mulasztás nem történt és a felajánlott segítséget természetesen köszönettel elfogadtam, kérem Főosztályvezető Urat, szíveskedjen odahatni, hogy a jogerősen kiutalt szállítási segélyt megkaphassuk”.

kánná választotta. A 43 leadott szavazatból 30 szavazatot ő, 10-et Hajnal István kapott. Hajnal mint hivatalban lévő dékán bejelentette, hogy már korábban családja útján megkérdezte Alföldit, hogy megválasztása esetén elfogadja-e a dékáni tisztséget. Ekkor meglepő dolog történt, ugyanis Oroszlán Zoltán felolvasta Alföldi légipostával érkezett levelét, amelyben Alföldi kijelentette, hogy egészségi állapota és tudományos elfoglaltsága miatt nem fogadja el a dékáni tisztséget. Hajnal azonban egy Alföldi Andrásnéától kapott levélre hivatkozva úgy látta, Alföldi hajlandó elfogadni a dékáni tiszteket. Az ülés úgy döntött, hogy mivel az Oroszlán Zoltán-féle levél a későbbi dátumú, ezért azt tekintik Alföldi hivatalos válaszának. Ezt követően új dékánválasztó ülést tartottak.¹⁷

Ez már jelzi azt, hogy Alföldi távollétében az egyetemen és a magyar tudományban általában is egyre feszültebbé vált a helyzet. Ekkor történt egyrészt egy másik meghatározó ókortörténész-professzor, Kerényi Károly budapesti egyetemi tanárságának elutasítása, amelynek okait Szilágyi János György mutatta be.¹⁸ Másrészt ekkor már az egyetemi életben is érezhető volt a kommunista párt mind erősebb és agresszívabb fellépése. Erre több példa található a Pázmány Péter Tudományegyetem kari jegyzőkönyveiben, az egyik legjellemzőbb eset például az volt, amikor Lukács György és Szalai Sándor¹⁹ nehezményezték, hogy véleményük szerint a kari tanács diszkriminálja a baloldali magántanár jelölteket, mivel sorra leszavazzák őket.

Alföldi levélben tájékoztatta Zsirai Miklós dékánt,²⁰ hogy a teljes 1947/48-as tanévre igénybe kívánja venni szabadságát. Az 1947. december 18-i kari ülésen került napirendre Alföldi szabadságának az ügye, mely éles vitát váltott ki a tanácsban. A dékán ismertette Alföldi válaszát, melyet az egyre erélyesebb hazahívó (már-már hazaparancsoló) minisztériumi és egyetemi levelekre írt. Ebben felhívta a figyelmet, hogy idejét nem pihenéssel tölti, hanem addig mintegy 30 tudományos előadást tartott, és megbeszéléseket folytatott külföldi tudósokkal. Mindezt ráadásul nem állami pénzen, hanem saját költségén. Ezenkívül sikerült elérnie, hogy a nemzetközi praeistoriai kongresszust Budapesten tartsák 1949

17 Pázmány Jegyzőkönyv... 1946. június 1. Dékánválasztó ülés, ill. Hajnal István dékán bejelentése. Pázmány Jegyzőkönyv... 1947. március 27. VI. rendes (ezidei 9.) ülés. 16–17.

18 Szilágyi János György: Egy halálhír. Kerényi és Magyarország, 1943–1948. In: Uő: *Szirénzene. Ókortudományi Tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 415–424. Ehhez lásd még Németh György recenzióját. Németh György: Az idő bölcsessége. *Holmi*, 2005/11, 1438–1443.

19 Szalai Sándor marxista szociológus, filozófus volt. 1945–1948 között a Szociáldemokrata Párt Külügyi Titkárságának vezetője, majd sajtó- és értelmiségi osztály vezetője volt. Először 1946–1950 között oktatott a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1948-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották, rendes tag 1970-ben lett. Életrajzi adatait és tevékenységéről lásd Huszár Tibor: *A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995. 360.

20 Zsirai Miklós nyelvész 1947–1949 között volt a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarának dékánja. 1945-ben az MTA rendes tagjává választották, 1949-ben Kossuth-díjat kapott. Huszár Tibor, i. m. 1995. 372.

tavasán, mely figyelemreméltó teljesítmény volt az ország akkori politikai helyzete miatt. Ugyanezt a tevékenységet szeretné folytatni a következő félévben is. Ezeken kívül azonban fia gyógyulása miatt is szükség van külföldi tanulmányúttjára, hiszen itt tud pénzt szerezni a kezelés költségeihez. Szalai Sándor Alföldi helyzetének átértékelése mellett a kérés elutasítása mellett érvelt, mivel már túl hosszúnak érzi Alföldi távolmaradását a kutató- és oktatómunkától. Alföldi mellett Banner János ősrégész-professzor érvelt, aki méltánylandónak tartotta, hogy Alföldi 25 éven keresztül szolgálta a bölcsészkart. Emberi szempontból elfogadhatónak tartja, hogy a kar támogassa fia gyógyulásáért tett erőfeszítéseit, ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy Alföldi külföldi tevékenysége nagyon jól tesz a magyar tudományos élet háborúban megtépázott tekintélyének helyreállításához. A praehistoriai kongresszus megszervezése is ezt jelzi. A kérelmet Hajnal István is hasonló okokkal támogatta. Eckhart Ferenc megemlítette, hogy 1947 tavaszán tett franciaországi és svájci tanulmányútján személyesen tapasztalta a külföldi tudósok elismerését Alföldi András iránt. Alföldi ellen volt Turóczi-Trostler József irodalomtörténész-professzor is, aki nehezményezte „*az olyan külföldi tevékenységet, amely az itthoni tudományos munka és oktatói működés rovására megy*”. Ő is megértette „*Alföldi professzort, az apát, a tudóst, de mégis azt tartja, hogy értékes tevékenységét inkább itthon gyümölcsoztesse.*” Szalai Sándor ekkor azt javasolta, hogy Alföldi mindenképpen térjen haza, cserébe viszont a Kar kérje a VKM-et ifj. Alföldi András külföldi gyógykezelésének teljes átvállalására. Végül Zsirai Miklós dékán javaslatára a Kar a korábbiaknak megfelelően egy évi fizetési külföldi szabadságot kért Alföldi Andrásnak.²¹ A minisztérium végül hozzájárult a teljes tanévre szóló szabadsághoz, amelyet a dékán az 1948. január 31-i kari ülésen jelentett be.²²

1948. február 17-én Alföldi magánlevelében ismertette Zsiraival a budapesti és svájci egyetemi tanári állásával kapcsolatos elképzeléseit. A dékán Alföldi levelét egy kísérőlevéllel elküldte Ortutay Gyula miniszternek is 1948. április 22-én. Alföldi korábbi leveleivel ellentétben itt egyértelművé teszi, hogy elsősorban fia betegsége miatt akar külföldön maradni addig, amíg a gyógyításhoz szükséges összeget előteremti: „*(...) Fiam tragikus betegsége következtében olyan anyagi kötelezettségek szakadtak reám, melyeknek eddigi jövedelmeimmel sehogyssem tudtam eleget tenni. Mint apa, meg fogod érteni azt az álláspontomat, hogy fiam felgyógyulása énrajtam nem múlhat s hogy minden módon biztosítanom kell talpraállásának anyagi feltételeit. Így gondoskodnom kellett arról, hogy elkerüljön abból az angliai kórházból, ahol eddig kezelés alatt állott, hogy átszállítsam őt az ilyen betegségek gyógyulása szempontjából különösen kedvező klímájú Svájcba s ott megfelelő helyen, megfelelő szakorvosok gondozására bízzam. Nagy hálával gondolok arra a támogatásra, melyet a múlt esztendő no-*

21 Pázmány Jegyzőkönyv... 1947. december 18. III. rendkívüli (ezidei 5.) ülés

22 Pázmány Jegyzőkönyv... 1948. január 31. III. rendes ülés.

vemberéig a kultuskormány részéről élveztem. Ettől az időtől kezdve azonban a költségek már kizárólag reám hárultak s így kénytelen voltam azok fedezetét svédországi, norvégiai és dániai előadások tartásával előteremteni. Sikerült is 26 előadással összesen 218 fontot összegyűjteni, anélkül, hogy ez az összeg elegendő lett volna: a hiány csak ez év februárjáig 120 fontot tett ki, fiam Svájcba való szállításának és ottani gyógykezeltetésének költségei nélkül. (...) A félreértések elkerülése érdekében mindenekelőtt kijelentem, hogy berni tevékenységemet rendkívüli családi körülményeim által felidézettnek és így ideiglenesnek tekintem, amint ez már ottani katedrám rendkívüli jellegéből is kitűnik. Amennyiben ez tőlem függ, magamat annak tartama alatt is a Pázmány-egyetem tanárának és a Kar tagjának tekintem s minden tőlem telhetőt el kívánok követni annak érdekében, hogy kapcsolataimat az egyetemmel és intézetemmel, de általában az egész magyar tudományos és kulturális élettel változatlanul fenntartsam”.²³

A Kar március 23-i ülésén tárgyalta Alföldi további szabadságra vonatkozó kérését. Zsirai dékán itt is ismertette Alföldi hozzá írt levelét, azonban ekkor már a korábbinál is ellenségesebb légkörben fogadta ezt a kari tanács. Szalai Sándor szerint a magyar törvények nem teszik lehetővé, hogy Alföldi budapesti nyilvános rendes professzorsága mellett Svájcban rendkívüli professzorságot vállaljon, ezért a kérés elutasítását javasolta. Banner János egy az ügyet jogi szempontból vizsgáló bizottság kiküldését javasolta. Váczy Péter történész-professzor szerint, ha a budapesti tanítást nem zavarja Alföldi svájci elfoglaltsága, akkor a Kar teljesítse a kérést. Hajnal felhívta a figyelmet arra, hogy Alföldi többször is jelezte, hogy folytatni kívánja budapesti professzori működését (szigorlatoztatni kíván, az intézeti ügyeket továbbvinni). Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy Alföldi Zsirai dékánhoz írt levele magánlevél, amelynek tartalmát a dékán pusztán informatív célzattal ismertette. Ugyanakkor érdekes hozzáfűzést tett érveléséhez: „Ő felhívta Alföldi ny. r. t. figyelmét arra, hogy a Karral szemben kötelességei vannak. Mostani levelében bizonyos egocentrizmust lát, túlzásait egyáltalában nem helyesli”. Szalai Hajnal István hozzászólásához fűzött megjegyzése már a jövőre diktatúra komor valóságát idézte: „a közalkalmazotti pragmatikára hivatkozik, mely szerint ha egy közalkalmazottról egy közalkalmazottnak bármi tudomására jut, azt kötelességszerűen jelenteni tartozik felsőbb hatóságának”. Ugyanakkor hozzátette: „Tudomására jutott, hogy Alföldinek az a szándéka, hogy a félév végén hazajön, de csak azért, hogy könyvtárát kivigye”. Hasonló hangnemben fogalmazott Vadász Elemér geológusprofesszor is: „Véleménye szerint egyszer s mindenkorra lehetetlenné kell tenni azt, hogy több esztendősz külföldi szabadságok engedélyeztessenek. Javasolja, hogy Alföldi professzor adja be nyugdíjazási kérelmét”. Végül Lukács György szólt hozzá, akinek javaslatait a Kar el is fogadta. Ezek a következők voltak. A Kar jelenti a miniszternek Alföldi berni kinevezését. A Kar hivatalosan közli Alföldivel, hogy berni rend-

kívüli tanársága összeférhetetlen a budapesti rendes tanársággal, valamint sérti a Kar tekintélyét. A Kar nyilatkozatra szólítja fel Alföldit, hogy szabadsága letelte után elfoglalja-e tanszékét, vagy sem.²⁴

Érdekesség, hogy a debreceni hagyatékából előkerült Deér József történész-professzornak, Alföldi vejének egy kézírásos levele, amelyben Deér részletesen beszámolt erről a kari tanácson történekről. Mindezt teljesen szabadon tehette, hiszen a levelet nem a hivatalos postai úton (vagyis az esetleges cenzúra közbeiktatásával), hanem magánúton, valaki révén juttatta el Alföldihez. Ebből egyértelműen kiderül, hogy Alföldi már eldöntötte tekintette Svájcba való kiköltözését, hiszen Deér konkrét lépéseket sorol fel Alföldi könyvtára és bútorai kiszállításával kapcsolatban, ugyanakkor a vita jegyzőkönyvön túli, személyesebb bemutatása miatt érdemes ezt szinte teljes terjedelmében közölni:

„1948. III. 24.

Kedves Bandi Bátyám!

Hosszú hallgatásunk és kevés írásunk oka, hogy mindeddig nem volt alkalmunk őszinte levelet küldeni, olyant, mely a valódi helyzetet tényleg feltárja. Másrészt, hogy mi a való helyzet, ez csak a mai kari ülésen derült ki, melyen a Dékán a Kar elé terjesztette hozzá írott leveledet. S itt mindjárt meg kell emlétenem, hogy erre a legcsekélyebb ok sem volt. A miniszter kijelentette – mint ezt már megírtam – hogy szabadságodat fennállónak tekinti, sőt még egy fél év fizetéstelen szabadságot hajlandó adni. Zsiray erről tudott s így a levél bemutatását már azért is elkerülhette volna, mivel te abban semmi újat nem kértél, csupán tájékoztattad őt. Ha mégis újra előhozta, ezt csak azért tette, hogy Szalay úrnak ziccert adjon. Esetleg félt tőle, de ez egyremegy.

Elég annyi, hogy Szalai leveled felolvasása után egy példátlan hangú, becsületedben gázoló kirohanást rendezett. Kijelentette, hogy Neked, mint magyar köztisztviselőnek a szolgálati szabályok szerint csak minisztertanácsi hozzájárulással lett volna szabad a berni állást elfogadnod (jogilag ez is a helyzet), ha tehát ezt elmulasztottad, akkor leveled alapján a Karnak kell ezt a miniszternek jelenteni. Eljárásod disszidálás és végső célja kapzsi pénzkeresési vágy. Ha azt mondd, hogy a nyáron hazajössz, ezt csak azért tennéd, hogy könyveidet külföldre csempéssz – ennél a pontnál külön kérte felszólalása szószerinti jegyzőkönyvbevételét. Bizonyítékul egy tanítványodhoz írt leveledre hivatkozott, «melyet a szél elhozott hozzá» s amelyből kiderülne, hogy a Te igazi szándékod a kintmaradás és könyveid kivitele. A minisztériumnak teendő jelentésen kívül azonnali kari döntést kívánt annak kimondására, hogy leveled «minősíthetetlen támadás a Kar presztízse ellen» s hogy a Kar most a limine utasítsa el minden esetleges későbbi szabadságkérelmedet. (...)

24 Pázmány Jegyzőkönyv... 1948. március 23. IV. rendes ülés.

Melletted Banner, Marót – rendesen de kissé elfogódottan – Váczy ismételten és igen bátran (Szalai örvöngő közbekiáltásaitól zavarva) és Hajnal is többször és szintén önérzetesen szólaltak fel. Minden lényeges dolgot elmondottak és visszautasították Szalai modorát és beállítását. Ez persze az elnök kötelessége lett volna, ő azonban néma maradt. Utoljára Lukács szólt hozzá igen higgadtan és a következőket javasolta: 1. jelentse a Kar a miniszternek berni kinevezésed ügyét 2. közölje veled hivatalos levélben a Karnak azt az álláspontját, hogy berni rendkívüli tanárságodat a budapesti rendes tanársággal összeférhetetlennek és a kar presztízse szempontjából sérelmesnek tartja. 3. Szólítson fel nyílt színvállásra tekintetben, hogy jelenlegi szabadságod letelte után elfoglalod a tan székedet vagy sem. Ez elől a követelés elől már senki sem zárkózott, de elismerem, a kialakult atmoszférában nem is zárkózhatott el s így ez egyhangúan szavazás nélkül határozatba is ment. Mármint légy elkészülve, hogy ilyen levelet fogsz kapni. A válasz érdemére nem tudok, de nincs is jogom tanácsot adni. Mint taktikai expediens-t azt ajánlom, hogy válasz előtt kérd el az ülés idevonatkozó részének kivonatát a dékántól s hozd egyben tudomására, hogy több oldalról értesültél Szalai felszólalásáról: tudsz arról, hogy tudományos és egyéni becsület-sértő, magyarságodat és a nemzethez való hűségedet kétségbevonó nyilatkozatok sorozata hangzott el anélkül, hogy az elnöki székből a legcsekélyebb védelemben is részesültél volna.

(...) Fel kell tehát tenni, hogy Szalai igazi célja nem is a katedrától való megfosztásod – ezt mindenképpen biztosra veszi – hanem könyvtárad elkoboztatása. Így különösen érdekelni fog, hogy miképpen áll a kiköltözés ügye:

Könyveid katalogizálását k.b. kétharmad részben elvégeztük. Éspedig mi, mert ebben az atmoszférában – melyet kívülről aligha vagy képes elképzelni – a legkisebb esélyét is el akartuk kerülni annak, hogy valami előbb tudódjék ki, mint az okvetlenül szükséges. A munkával, melyet minden tárgycsoportra – bútor stb. – is el kell végezni éspedig igen sok példányban, e hét végére készen leszünk. Holnap tudjuk meg Eislertől – aki igen rendes ember – hogy kapott e Bernből definitív megbízást a szállításra. Ha igen, néhány nap múlva kihívjuk a múzeumi embereket, akik a kiszállításhoz a hozzájárulást megadják – ezzel nem lesz baj – s aztán megyünk a nemzeti bankhoz. Nem becsülöm túl Szalai súlyát, de egy cikket el tud helyezni s ezzel már sikerült felhívnia a figyelmet.

Ebben a helyzetben Mica bútorait és az én könyveimet nem merjük kiküldeni: 1. mert Eisler szerint maximum egy wagont fogsz kapni, ebbe pedig ennyi holmi nem fér bele. 2. ezeknek a dolgoknak kivitele a múzeumi emberekben és a ház lakói körében gyanút keltene, sőt egyenesen leleplezné, hogy mire készülünk 3. mert egyáltalán nem látjuk biztosítva hogy mi innen kijutunk: nyilvánvaló ugyanis, hogy minél több gázságot követnek el ellened, annál jobban vigyáznak arra, hogy legyen mivel téged sakkban tartani. Ha mi kirepültünk, félnek, hogy beszélni fogsz. (...) Egyet mégis mindenesetre kérek: utasítás kieszközlését a bu-

dapesti és esetleg a bécsi svájci követség részére, hogy jelentkezésem esetén azonnal üssék be útleveleinkbe a vízumot.

Elnézéset kérem, ha nem tudtam kellő nyugodtsággal megírni ezt a beszámolót, de megvallom, hogy a mai események rendkívül felizgattak. Főleg az, hogy szótlanul kellett végighallgatnom ezt a sok gazságot. De talán nem hiábavaló ottlétem, mert így talán felszólaltak volna olyanok is, akik egyébként lapultak volna. Ismétlem Váczy és Hajnal remekül viselkedtek, szinte többet tettek, mint amennyi szempontjukból kívánatos lett volna. Remélem, küldeményeinket megkaptad. Örülök, hogy a jogar-képet használni tudod. Végül arra kérlek, hogy postán küldött leveleidre nagyon ügyelj, viszont annál jobban örülnénk, ha Neked is sikerülne ilyen módon nyíltan írni. Kézcsókjait küldve szeretettel és tisztelettel köszönt

Jóska ²⁵

Nem mellékes és érdekes körülmény ugyanakkor, hogy az ominózus kari ülésen a tanács egy évvel, 1949. szeptember 1-ig meghosszabbította egy másik külföldön tartózkodó professzor, Békésy György biofizikus, a későbbi Nobel-díjas tudós szabadságát. Békésy 1947 őszétől dolgozott a Harvard Egyetemen, ahol „igen nagy hírnévre tett szert”, és az amerikai intézmény „tetemes összegű befektetéssel több helyiségű laboratóriumot állított be (...) a hallás technikájának tanulmányozására”. A kari tanács szerint „magyar érdek az, hogy az ő neve alatt váljanak ismertté” a kutatási eredmények.²⁶

Nem véletlen az ezzel kapcsolatos keserűség, melyet minden bizonnyal Alföldi lánya, Deér felesége írt hozzá a már említett levélhez: „Békésy simán továbbbi egyév szabadságot kapott azzal az indoklással, hogy ezt részére a Harvard egyetem kérte és hogy ő itt semmiféle állást – Apával ellentétben – nem vállalt”. Ugyanakkor a levélhez írott soraiban azonnal rámutatott: „Édes Apu, Jóska megírta a lényegét, ami sajnos igen nyomasztó”.

A személyét ért támadás következtében Alföldi levelet intézet Bern kanton kormányához, amelyben bemutatta maga és családja helyzetét és kérte a kormányzat segítségét családjá és könyvtára Svájcba hozatalához. Alföldi a levélben mindvégig hangsúlyozta kompromisszumkészségét a budapesti egyetem irányába. Ő maga világosan látta, hogy a készülődő kommunista hatalomátvétel hamarosan lehetetlenné tesz minden megegyezést.

„Bern, 1948. április 26.

²⁵ DE KFT AH 112/1948.

²⁶ Meg kell azonban jegyezni, hogy nem sokkal később Békésy is disszidensnek számított, ugyanúgy külföldön telepedett le, és ugyanúgy törölték a nevét az Akadémia tagjainak sorából, mint Alföldi Andrásét. Erről lásd később.

*Szövetségi Tanácsos Úr
Dr. Petitpierre²⁷
Bern*

Tisztelt Szövetségi Tanácsos Úr!

Komoly, de egyben rendkívüli körülmények késztetnek arra, hogy az Ön személyes közbenjárását kérjem a következő ügyben.

Engedje meg nekem mindenekelőtt, hogy röviden felvázoljam Önnek mindazt, ami a helyzet megértéséhez szükséges. Nem olyan régen felkérték, hogy legyek a Berni Egyetem ókortörténeti tanára. Miután egy családi katasztrófa rákényszerített budapesti tanári állásom otthagyására, majd kizártam azt a lehetőséget, hogy angol, skandináv vagy német egyetemeken folytassam foglalkozásom, készen álltam arra, hogy Svájcba jöve, egy második hazát keressek magamnak.

Annak érdekében, hogy fenntartsam a Magyarországon általam alapított tudományos vállalkozásokat, és hogy megtartsam diákjaimmal a kapcsolatot, felajánlottam régi egyetememnek, hogy önként, fizetés nélkül vállalom a Budapesti Numizmatikai és Archeológiai Intézet vezetésének folytatását. Sajnálatos módon, hazám moszkvai befolyás alatt álló jelenlegi kormánykörei, azt az egyszerű tény is árulásnak és ellenük irányuló politikai cselekedetnek tekintik, ha csak valaki Nyugat-Európában tartózkodik. Így történt az is, hogy az újonnan hivatalába iktatott marxista szociológus tanár legutóbb, egy kari ülés alkalmával, azzal vádolt, hogy csupán azért keresem velük a jó viszony fenntartását, hogy illegálisan megpróbáljam javaimat és könyvgyűjteményemet Magyarországról kijuttatni. Azaz csempészéssel vádolt.

Teljesen egyértelmű volt számomra, hogy ez a könyvgyűjtemény, ami – a feladó felvilágosítása szerint – 7500 kötetből áll, és ami 30 éves munkásságom gyümölcse, nehézségek nélkül lesz Svájcba szállítva, még a jelenlegi körülmények ellenére is, mivel személyes vagyonom részét képezi. Kinevezésem után a berni Magyar Nagykövetség megerősítette, hogy jogosult vagyok könyveim átszállítására, majd pedig megbíztam a Kehrlí & Oehler Házat a költöztetés megkezdésére. Tehát még a csempészés gondolata is távol állt tőlem.

Eme könyvgyűjtemény, ami munkámhoz elengedhetetlen, olyan forrást képez a tudományos területemhez, amihez fogható nem található meg Svájcban. Svájci kulturális tevékenységem alapját fogja képezni, és bizonyára nagy értéket jelent majd kollégáim és diákjaim körében. A legfontosabb tudományos művek értéke, a II. világháborús pusztítások miatt jelentősen megnövekedett, így a Róma történetére, archeológiára, numizmatikára, epigrafikára, a művészetek és vallások

27 Max Petitpierre 1944–1961 között a svájci Szövetségi Tanács (Bundesrat) tagja, több minisztériumi osztály vezetője volt. 1949-ben a Svájci Államszövetség alelnöke, 1950-ben, 1955-ben és 1960-ban elnöke lett. <http://www.admin.ch/ch/f/cf/br/67.html>

történetére, hadtörténetre és közjogra vonatkozóké, ugyanúgy mint a kora középkori közép- és kelet-európai régiók archeológiai történetére vonatkozóké. Ehhez hasonló könyvtárnak gyűjteményei oly mértékű pusztuláson mentek keresztül, hogy csak nagy nehézségek árán lehetne rekonstruálni ezeket, még úgy is, ha több száz-ezer svájci frankot szentelnének erre a célra. Könyvtáram egy fotógyűjteménnyel és pannóniai feliratok másolatának gyűjteményével van kiegészítve, amelyeket az évek hosszú során gyűjtöttem össze egy új, a pannóniai feliratokról szóló kiadványhoz, a porosz akadémia számára. Az állomány több ezer olyan régészeti tárgy fényképét tartalmazza még, amelyek nagyobb része a háborúban megsemmisült.

Ezekre az anyagokra alapozom azt a magam elé kitűzött célt, hogy Bernben, elkészítem a végleges formáját az új Róma történetének, amely már több évtizede folyamatban van, és amelynek kiadását az Oxford University Press kezdi meg; és hogy föl hívjam a diákok figyelmét számos, ebből származó probléma részletére. Másfelől minden okom megvan rá, hogy diákjaim körébe Kelet-Európából származó egyetemistákat is fogadjak, néhány probléma megítélésében. Ugyanakkor határozott szándékom Svájcban letelepedni, és teljes erőmmel szolgálni a Szabadság ezen hazáját.

A napokban lehetőség lenne a könyvgyűjteményem átszállítására Svájcba, figyelembe véve minden hatályban lévő előírást, viszont ehhez szükség van Svájc diplomáciai képviselőjének közreműködésére, és hogy a lehető leggyorsabban tegyék meg ezeket a lépéseket.

Nemrégén jött egy levél a vejemtől, Deér J.-től, a Budapesti Egyetem középkori történelem tanárától, miszerint a Magyar Nemzeti Múzeum – aminek hasonló esetekben beleegyezése szükségeltetik a külföldre szállításhoz, amit a Nemzeti Bank hagy jóvá – hajlandó lenne megadni az engedélyt, és az előbb említett bank nem fog nehézségeket okozni. Viszont számítanom kell a már általam említett szociológus tanár azonnali közbelépésére – akit néhány politikai hittársa támogat -, hogy mihelyst tudomást fog szerezni szándékomról, azonnal fel fog engem jelenteni mint disszidentet. Így el fogja érni könyveim zár alá helyezését, annak ellenére, hogy soha nem foglalkoztam aktuálpolitikával.

Törvényes alapokra helyezhetnénk az eljárást, hogy könnyen lehessen védekezni, ha kérelmeznénk az előírt engedélyeket, így egészen egyszerűen meg lehetne akadályozni a zár alá helyezést. Meg kellene bízni a Svájci Nagykövetséget, hogy szükség esetén tartsa magánál ideiglenesen a könyveket. A vejem, aki már felvette a kapcsolatot a követséggel, s akinek teljes diszkrécióban tudok válaszolni, be tudna számolni a dolgok állásáról, és az átszállítás esedékességéről. Ha beleegyezne kérésembre, el kellene juttatni teljesen biztonságos úton egy levelet Deér tanár úrnak, ami tartalmazná a részletes instrukcióimat.

A lehető leggyorsabban kell cselekedni, mivel könnyen elképzelhető, hogy a magyar kormány személyemben politikai ellenséget fog látni, és ráraják kezüket vagyonomra és javaimra, miután várhatóan kísérletet tesznek, hogy kikényszerít-

sék visszatérésemet Magyarországra. Ezen okból, és a diszkréció miatt, amit az ügy megkövetel, kérem az Ön közreműködését, Szövetségi Tanácsos Úr.

Őszinte tisztelettel:

*Alföldi András
A Berni Egyetem tanára
Bern
Chutzenstr. 60.”*

Zsirai Miklós dékán áprilisi levelére válaszolva a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium május hó 11-én értesítette a Bölcsészettudományi Kart, hogy Alföldi további szabadságolására vonatkozó intézkedését hatályon kívül helyezte, és felszólította a kart, utasítsa Alföldit, hogy az 1948/49-es tanév kezdetéig térjen vissza.²⁸ A dékán május 22-én értesítette Alföldit a minisztérium döntéséről, és kérte, hogy nyilatkozzon további elképzeléseiről, ugyanakkor figyelmeztette, hogy „a berni egyetemi rk. tanárság összeférhetetlen a budapesti ny.r. tanársággal”.

Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy Alföldi számára egyetlen lehetőség kínálkozott: a hazatérés. Hajnal István egy 1948 nyarán írt levelében be is számolt Alföldinek a reménytelen helyzetről, és valamennyire utalt ennek okaira is: „(...) A Te ügyedben a Karon már aligha lehet valamit elérni. Megpróbálkoztam, de egyesek a legélesebben szóltak ellene. S nekem nincs közeli támogatói csoportom. Elszigetelten állok, mint régebben is majdnem mindig (...). Bármit kezdek tudományosan, szinte titokban kell csinálnom, mert egyenesen akadályoznak, nemhogy segítenének. Engem azonban ez nem tart fel, keresztülviszem, amit akarok. (...) Viszont én jó képet próbálok vágni az engem érintő dolgokhoz, nem mutatok sértődést. Ne haragudj: Nálad az volt a baj, nem respektáltad eléggé a Kar épületét, ami viszont az ostrom lezajlásától kezdve néha egyenesen hátad mögötti felzúdulást okozott.”²⁹ Anélkül, hogy valakit is bántottál volna, – amit én megtettem egyesekkel, dékáni kötelességből. Talán majd idővel mégis jön valami megoldás számodra, hiszen érdemeid és súlyos családi okaid előbb-utóbb mégiscsak más véleményre bírják az embereket. (...)”³⁰

Mivel Alföldi nem tért haza a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által megjelölt időpontra (1948. szeptember 1. tanév kezdete), és – legalábbis erre le-

28 VKM 192.961/1948. VI.1. számú rendelet

29 Hajnal e mondata nehezen értelmezhető, hiszen Alföldi az egyetem épületében vészelt át az ostromot, és a források alapján egyértelműen védte az egyetem értékeit a fosztogatásoktól. A kari iratok szerint, mint ahogy erről is szó volt, az újjáépítésnél is mindent megtett, hogy az épületet a lehető leghamarabb rendbe hozzák. Ellenségeit talán az zavarhatta, hogy az ostrom idején Alföldi az egyetem épületében lakott, és nemcsak a magyaroktól és a németektől, hanem az oroszoktól is védte az épületet.

30 Hajnal István levele Alföldi Andrásnak. Budapest, 1948. június 9. MTAK Kézirattár MS 5385/1.

véltári forrásunk nincs – nem is nyilatkozott esetleges hazatérési szándékáról, a dékán október hó 28-án ismételten felszólította a hazatérésre. Válasz erre sem érkezett, de a tanszéket egyenlőre nem töltötték be, bár a kari tanácsokon folyamatosan visszatérő téma volt a Magyar Föld Régészete tanszék ügye, melyen így 1947–1949 között Banner János helyettesített, majd pedig Dobrovits Aladár kapott erre megbízást.³¹

Mivel Alföldi a megadott időpontig nem tért haza, így a kar és a minisztérium az állásáról lemondottnak tekintette, ahogyan vejét, a szintén külföldre távozó Deér Józsefet is.³² Még ez év folyamán az átalakuló Akadémiáról nyíltan kizárando tudósok között is megtaláljuk mindkettőjük nevét. Az ekkor az Akadémiáról kizárt 23 tudós közül 17-nél a disszidálást emelték fel vádpontként, köztük Alföldi esetében is.³³

Összegezve megállapítható, hogy Alföldi András, csakúgy, mint több tudóstársa, az 1945 után a tudományos életben is egyre inkább erősödő kommunista hatalom áldozata lett. Emigrációja esettanulmányának érdekes momentuma, hogy beteg fiára való hivatkozással, ami egyébként igaz is volt, nem tért haza. Érdekes kérdés, hogy ha ifj. Alföldi nem szenvedett volna súlyos betegségben, apja Magyarországon maradt volna-e, és ha igen, milyen sors várt volna rá. Erre világít rá Szilágyi János György, aki visszaemlékszik Alexits György matematikussal, a párt egyik jelentős tagjával 1953 őszén folytatott beszélgetésére: „*Elmondtam (mármint Szilágyi – F. P.), hogy Kerényi és Alföldi külföldre kényszerítése kiheverhetetlen csapást jelentett, és érthetetlennek tartom, hogy két feddhetetlen antifasiszta és világszerte ismert tudóst nem engedtek katedrához jutni (...), végül feltettem a szónokinak szánt kérdést: »Ki lehetett az a..., aki ezt így intézte?« Alexits tömören válaszolt: »Én voltam«, azután folytatta: »Nézd, a többiek nem jelentettek problémát, a kezünkben voltak, de Kerényivel és Alföldi-*

31 Pázmány Jegyzőkönyv... 1948. szeptember 25. I. rendes ülés. Diószegi István: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karának története 1635–1985*. ELTE, Budapest, 1989. ill. Oroszlán Zoltán: Egyetemünk régészeti tanszékeinek kialakulása és története. *Régészeti Dolgozatok* 8. Budapest, 1966. 55–72.

32 Alföldi András könyvtára és személyes tárgyai Deér József révén végül mégis kikerültek Svájcba 1948 folyamán. Értékes görög vázagyűjteményét azonban nem engedték kivinni, ezek a Szépművészeti Múzeumba kerültek. Ezek sorsáról ld. *Szilágyi János György*: Alföldi András hagyatéka. *Bulletin du Musée hongrois des beaux-arts*. 74, 1991, 115–118.

33 Alföldi mellett a következő disszidenseket zárták ki az Akadémiáról: Szemerényi Oszvald nyelvész, Baranyai Lipót jogász, pénzügyi szakember, Laky Dezső statisztikus, Miskolczy Gyula történész, Deér József történész, Márai Sándor író, Thienemann Tivadar irodalomtörténész, germanista, Zilahy Lajos író, Zechmeister László kémikus, Bay Zoltán fizikus, Békésy György fizikus (!), Wolsky Sándor biológus, Szent-Györgyi Albert biokémikus, Beznák Aladár orvos, Laki Kálmán biokémikus, Tóth László történész. A kizárás okaként szerepelt még a „népellenes bűntettekért elítélt” (mint Fettich Nándor régész, Jánossy Dénes levéltáros, Császár Elemér fizikus), „szabotázs-cselekményért elítélt” (mint Papp Simon geológus), „újfasiszta” (mint Moór Gyula jogtudós), „volt rendőrségi besúgó” (mint Fokos Dávid nyelvész esetében) vádként. A névsort közli Huszár Tibor, *i. m.* 178–179.

*vel nem bírtunk volna el. Nemzetközi tekintélyük folytán erőszakos elhallgattatásuk elképzelhetetlen volt, de ismerve munkásságukat és természetüket, felmértük: nem reménykedhetünk abban, hogy elhallgatják kritikai megjegyzéseiket, ugyanakkor tudtuk, hogy senki nincs, akit a vitakészség esélyével állíthatunk szembe velük».*³⁴ Kétségtelen tény, hogy Alföldi András 1945 előtt semmilyen pártban nem vett részt, politikailag nem kompromittálta magát. Itthon maradása esetén bizonyára az lett volna a sorsa, mint barátjának és kollégájának, Hajnal Istvánnak, akit 1948 után kitaszítottak a magyar tudományos életből.³⁵

Alföldi András életműve ma is a magyar ókortudomány szerves részét képezi. Ezt mutatja az 1995-ben emlékére rendezett két magyarországi konferencia is. Számos külföldi tudományos és állami kitüntetést kapott 1948 után is. 1990-ben hivatalos rehabilitációja is megtörtént, mely elégtétel volt erőszakos emigrációba kényszerítéséért.

34 Szilágyi János György, i. m. 423–424.

35 Lakatos László: *Hajnal István*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001. ill. Gyáni Gábor: „...ne deklaráljanak mesterséges ellenfelének...” Hajnal István levelezéséből halála 50. évfordulója alkalmából. *Korall Társadalomtörténeti Folyóirat* 2006/24–25. 5–22.